

Bijlage 4. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van Apotheek Lambrecht in Aalst

Provincie: Oost-Vlaanderen

Gemeente: Aalst, 3de afdeling, sectie D

Objectnummer: 4.01/41002/339.1

Dossiernummer: 4.001/41002/109.1

Omschrijving:

Apotheek Lambrecht, Heilig Hartlaan 10A

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, **23 APR. 2019**

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 24 januari 2019. Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 24 januari 2019. Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 24 januari 2019. Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Aalst

Het advies werd gevraagd op 24 januari 2019.

Gemeente Aalst

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 11 februari 2019 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 24 januari 2019.

De VCOE bracht op 14 maart 2019 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie vraagt alsnog rekening te houden met de eerdere bemerkingen van de commissie bij het beschermingspakket en de bijhorende criterionota 'winkelinterieurs':

- De commissie vraagt de toevoeging van een overzichtslijst van onderzochte en beschermenswaardige winkelpanden.

Antwoord:

De criterionota 'winkelinterieurs' is opgemaakt als wetenschappelijk onderbouwd afwegingskader in functie van de bescherming van dit specifiek type onroerend erfgoed en is zowel toepasbaar voor het huidige beschermingspakket, als ook voor toekomstige (ad hoc) beschermingsaanvragen. Een selectielijst hoort dus niet thuis in een criterionota.

- De commissie vraagt van alle geselecteerde panden aan te geven hoe deze scoren op vlak van erfgoedwaarden en selectiecriteria.

Antwoord:

Zoals reeds hoger aangegeven hoort de selectielijst niet thuis in een criterionota. Voor de effectieve uitwerking van de selectie, met de gehanteerde erfgoedwaarden en selectiecriteria, wordt verwezen naar de inhoudelijke dossiers van de respectievelijke beschermingsdossier, waar de selectie voldoende gemotiveerd geacht wordt.

- De commissie vraagt het maximaal clusteren van beschermingsdossiers.

Antwoord:

Deze aanbeveling wordt geregistreerd.

De commissie vraagt de afbakening en meer bepaald het uitsluiten van bepaalde delen van het winkelpand te heroverwegen. Het betreft de interieurinrichting van het bureau (en aanpalende keuken en technische ruimte), de traphal en de steektrap op de begane grond, de bovenverdiepingen en de kelderverdieping, en de achtergevels. In de eerste plaats omdat er aldus een gefragmenteerde bescherming ontstaat, hoewel het om één gebouw gaat. Ten tweede meent de commissie dat de motivering voor het uitsluiten van deze onderdelen niet helemaal zuiver is omdat de inbreng van beide ontwerpers (Piet Cammu en Pieter De Bruyne) onvoldoende duidelijk is. Het 'verruimen' van de afbakening sluit volgens de commissie niet uit dat in de beheersvisie een differentiatie wordt aangebracht voor de diverse onderdelen van het pand (doelstelling 3° - meer mogelijkheden naar herinrichting of herbestemming).

Antwoord:

Dit advies wordt deels bijgetreden. De huidige afbakening zorgt inderdaad voor een gefragmenteerde bescherming. Bovendien is de uitsluiting van deze delen van het gebouw onnodig omdat hiervoor in het ministerieel besluit al aangepaste beheersdoelstellingen zijn opgenomen (artikel 3, 3°). Daarom wordt bij de afbakening in het inhoudelijk dossier het volledige gebouw weerhouden en volgende passage geschrappt: *"Wat het gebouw betreft, beoogt de bescherming in de eerste plaats het behoud van de voorgevel, de open inkomhal en de apotheek met inbegrip van de spiltrap en het dakvenster en de verlichting erboven. De constructieve delen van het gebouw zoals de dakstructuur worden eveneens meegenomen. De interieurinrichting van het bureau, de traphal en de steektrap op de begane grond, en van de bovenverdiepingen en de kelderverdieping werd niet ontworpen door Pieter De Bruyne en is uitgesloten van de bescherming."* Om het eventuele behoud van deze minder waardevolle delen niet te compromitteren, wordt de beheersdoelstelling (artikel 3, 3°) als volgt geherformuleerd: *"Het bureau met de aanpalende keuken en technische ruimte, de traphal en de steektrap op de begane grond, evenals de bovenverdiepingen, de kelderverdieping en de achtergevels werden niet ontworpen door Pieter De Bruyne en bezitten slechts beperkte erfgoedwaarde. Hoewel het (gedeeltelijk) behoud ervan kan worden verantwoord, is hier meer ruimte voor nieuwe invullingen, mits zij geen negatieve invloed hebben op de erfgoedkenmerken en -elementen."*

Het tweede argument dat de commissie hiervoor aanhaalt (onvoldoende duidelijkheid over de inbreng van de twee ontwerpers) wordt niet gevolgd. De foto's 2-6 en 16 van bijlage 5.4. tonen respectievelijk het oorspronkelijke ontwerp van Piet Cammu en een uitgevoerd winkelontwerp van dezelfde ontwerper uit die periode. Door deze foto's te vergelijken met de foto's van de uitgevoerde toestand (bijlage 5.2.) kan duidelijk afgeleid worden waaruit Cammu's inbreng bestond, zoals ook besproken in het inhoudelijk dossier (2.1.1.1., pagina 10). Een ontwerp van de voorgevel door Pieter De Bruyne werd

vooral nog niet teruggevonden – dit wordt mogelijk wel bewaard in het momenteel niet-toegankelijke archief van Pieter De Bruyne in het Design Museum Gent – maar op basis van literatuur, mondelinge bronnen en veldwerk is er geen twijfel over Pieter De Bruynes rol als ontwerper van de voorgevel.

De commissie vraagt de beschrijving van de architecturale waarde aan te passen. De commissie zou dit specifieke pand en de apotheekinrichting niet als 'postmodernistisch' bestempelen.

Antwoord:

Dit advies wordt niet bijgetreden. Apotheek Lambrecht wordt niet omschreven als postmodernistisch maar als "een zeldzaam vroeg voorbeeld van de overgang van het modernisme naar het postmodernisme in Vlaanderen". De aanwezigheid van postmodernistische kenmerken in dit specifieke ontwerp wordt uitvoerig gemotiveerd in het inhoudelijk dossier (2.1.1.3, pagina 14-15) en wordt onderschreven door specialisten, zoals aangegeven in voetnoot 45 van het inhoudelijk dossier.

De commissie vraagt in de beschrijving van de erfgoedwaarden tevens te verwijzen naar het selectie criterium 'authenticiteit'.

Antwoord:

Dit advies wordt bijgetreden. In navolging van een recente afspraak binnen het agentschap werd in het beschermingsdossier de term herkenbaarheid gebruikt ter vervanging van de vroegere termen authenticiteit, leesbaarheid en gaafheid. Omdat in de criteria nota echter nog gebruik gemaakt werd van de term authenticiteit, wordt voor de duidelijkheid bij de beschrijving van de erfgoedwaarden "(authenticiteit)" toegevoegd aan "herkenbaarheid", zowel in het ministerieel besluit als in het inhoudelijk dossier.

De commissie vraagt te onderzoeken of het wenselijk is in doelstelling 3° met betrekking tot het interieur specifiek aandacht te besteden aan de mindere fysieke toestand van de aluminium roosterstructuur en de platen van het centrale plafond. Zoals geduid in het inhoudelijk dossier buigen deze licht door.

Antwoord:

Dit advies wordt niet bijgetreden. Voor de uitwerking van een concrete visie in functie van het behoud en beheer van het onroerend erfgoed is een beheersplan het aangewezen instrument, eerder dan een ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument.

Met betrekking tot doelstelling 4° inzake de cultuurgoederen merkt de commissie op dat foutief verwezen wordt naar 'het woonwinkelhuis' en de 'functie als juwelierswinkel'.

Antwoord:

Dit advies wordt bijgetreden. Deze verwijzingen worden aangepast naar "de apotheek" en de "functie als apotheek".

De commissie vraagt om volgende toelatingsplichten te schrappen omdat ze niet van toepassing lijken op voorliggend beschermingsvoorstel:

- de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem (1°);
- het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen (6° a);
- het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden (6° b).

Antwoord:

Dit advies wordt bijgetreden. De vermelde toelatingsplichten worden geschrapt.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- bij de beschrijving van de erfgoedwaarden werd "(authenticiteit)" toegevoegd aan "herkenbaarheid";

- bij de afbakening werd de volgende passage geschrapt: *"Wat het gebouw betreft, beoogt de bescherming in de eerste plaats het behoud van de voorgevel, de open inkomhal en de apotheek met inbegrip van de spiltrap en het dakvenster en de verlichting erboven. De constructieve delen van het gebouw zoals de dakstructuur worden eveneens meegenomen. De interieurinrichting van het bureau, de traphal en de steektrap op de begane grond, en van de bovenverdiepingen en de kelderderdieping werd niet ontworpen door Pieter De Bruyne en is uitgesloten van de bescherming."*

Het ministerieel besluit werd als volgt aangepast:

- bij de beschrijving van de erfgoedwaarden werd *"(authenticiteit)"* toegevoegd aan *"herkenbaarheid"*;
- De beheersdoelstelling (artikel 3, 3°) werd als volgt geherformuleerd: *"Het bureau met de aanpalende keuken en technische ruimte, de traphal en de steektrap op de begane grond, evenals de bovenverdiepingen, de kelderderdieping en de achtergevels werden niet ontworpen door Pieter De Bruyne en bezitten slechts beperkte erfgoedwaarde. Hoewel het (gedeeltelijk) behoud ervan kan worden verantwoord, is hier meer ruimte voor nieuwe invullingen, mits zij geen negatieve invloed hebben op de erfgoedkenmerken en -elementen."*
- de verwijzingen naar *"het woonwinkelhuis"* en de *"functie als juwelierswinkel"* in de beheersdoelstellingen (artikel 3, 4°) werden aangepast naar *"de apotheek"* en de *"functie als apotheek"*;
- de toelatingsplichten *"de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem"* (artikel 5, 1°), *"het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen"* (artikel 5, 6° a) en *"het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden"* (artikel 5, 6° b) werden geschrapt.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouder

Het Agentschap Onroerend Erfgoed vroeg op 24 januari 2019 opmerkingen aan de zakelijkrechthouder (Onroerenderfgoeddecreet artikel 6.1.3).

De zakelijkrechthouder gaf op 20 maart 2019 opmerkingen over de bescherming van het onroerend goed. De opmerkingen maken integraal deel uit van het beschermingsdossier. Omwille van privacy-redenen zijn de opmerkingen van de zakelijkrechthouder anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van de opmerkingen en de gegevens van de zakelijkrechthouder.

Behandeling van de opmerkingen

De beperkte ruimte en de inrichting (kasten met donkere glaspartijen) zijn problematisch voor het toekomstig functioneren van de apotheek gezien de evolutie naar steeds grotere apotheken en het toenemend belang van het tentoonstellen van para-farmaceutische producten in de publieksruimte.

Antwoord:

Het behoud van de oorspronkelijke functie als apotheek wordt ondersteund indien de noodzakelijke ingrepen hiervoor gebeuren met respect voor de erfgoedwaarden. Het al dan niet beschermen van de apotheek heeft echter geen invloed op de beschikbare oppervlakte. Bovendien bevat het ministerieel besluit al aangepaste, minimale beheersdoelstellingen voor de bovenverdiepingen en voor bepaalde ruimtes op de begane grond (zoals het bureau met de aanpalende keuken en technische ruimte) die het mogelijk maken aanpassingen te doen in functie van de (her)bestemming (artikel 3, 3°). Wat het tentoonstellen van para-farmaceutische producten betreft, dient opgemerkt dat deze ook in de kasten met donkerdere glaspartijen herkenbaar blijven (zie bijlage 2, foto 7). Bovendien kan men de zichtbaarheid hiervan deels vergroten door deze glazen deuren open te schuiven.

De metalen profielen van de voorgevel bieden onvoldoende thermische isolatie.

Antwoord:

De voorgevel heeft een hoge erfgoedwaarde omdat die samen met de apotheekinrichting door Pieter De Bruyne ontworpen werd en gaaf bewaard bleef. Om de thermische isolatie te verhogen kan op de eerste verdieping gedacht worden aan bijkomende ramen aan de binnenzijde (zoals al uitgevoerd op de tweede verdieping). Op de begane grond zijn dergelijke werken minder voor de hand liggend omwille van de erfgoedwaarde van de inrichting. Men kan zich echter ook de vraag stellen wat de efficiëntie is van ingrijpende en dure thermische isolatiewerken in een winkelruimte die rechtstreeks op de straat uitgeeft en waar klanten constant binnen en buiten lopen. Tegelijkertijd kan er nagedacht worden over minder ingrijpende aanpassingen die ook de thermische isolatie verhogen, zoals de toepassing van gelamineerd glas. Bij beschermd erfgoed wordt sowieso steeds getracht om hedendaagse comfort- en gebruikerseisen te verzoenen met het behoud van de erfgoedwaarden van historisch buitenschrijnwerk. Hiervoor wordt verwezen naar de publicatie *Afwegingskader historisch schrijnwerk* (2017).

"De inrichting, de beperkte ruimte en ondermaatse isolatie heb ik voor mezelf nooit als een groot probleem gezien. Dit zal echter wel een groot bezwaar zijn voor een eventuele overname in de toekomst, aangezien de overnameprijs bepaald wordt op basis van de toekomstige rendabiliteit van de apotheek."

Antwoord:

Dat een bescherming van een onroerend goed als monument leidt tot een lagere verkoopwaarde is niet aangetoond. Bovendien wordt een bescherming, ook door het Grondwettelijk Hof, beschouwd als een aanvaardbare "last" die iemand in het algemeen belang moet dragen. Daar staat tegenover dat er financiële ondersteuning mogelijk is, bijvoorbeeld in de vorm van een onderzoekspremie, een erfgoedpremie, vermindering van de verkoop- en schenkrechten of vermindering van de personenbelasting.

De zakelijkrechthouder erkent de erfgoedwaarde van de apotheekinrichting maar pleit voor behoud in museale context.

Antwoord:

Uit een rondvraag bij enkele gespecialiseerde musea in Vlaanderen blijkt dat het behoud en het tentoonstellen van dit apotheekinterieur in museale context allesbehalve vanzelfsprekend is. Een verhuis naar een buitenlands museum is niet wenselijk omdat dit interieur zeldzaam en onmisbaar is voor Vlaanderen. Bovendien is het behoud in situ te verkiezen omwille van de ensemblewaarde (een zeldzaam voorbeeld waarbij ook de door Pieter De Bruyne ontworpen voorgevel gaaf bewaard bleef) en omwille van de contextwaarde (Pieter De Bruyne leefde en werkte in Aalst en zijn ontwerpen werden uitgevoerd in het atelier van zijn vader, amper twee huizen verwijderd van Apotheek Lambrecht).

Conclusie: de opmerkingen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.5. Aanvullingen

Op basis van voortschrijdend inzicht worden nog drie correctie doorgevoerd in het ministerieel besluit:

- in artikel 2 wordt de bouwdatum van Apotheek Lambrecht toegevoegd: "(1964)";
- in artikel 3, 1° worden de laatste twee zinnen van plaats gewisseld;
- in artikel 3, 4° dat over de cultuuroederen handelt, wordt de zin "*Het behoud ervan in situ is wenselijk en wordt vooropgesteld*" vervangen door de bijzin "*en dienen in situ behouden te blijven*" wat in overeenstemming is met het Onroerenderfgoeddecreet (artikel 6.4.5.).

Conclusie: de aanvullingen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier maar wel op het ministerieel besluit. Het ministerieel besluit werd aangepast zoals hierboven beschreven.

1.6. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouder hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- bij de beschrijving van de erfgoedwaarden werd "(authenticiteit)" toegevoegd aan "herkenbaarheid";
- bij de afbakening werd de volgende passage geschrapt: *"Wat het gebouw betreft, beoogt de bescherming in de eerste plaats het behoud van de voorgevel, de open inkomhal en de apotheek met inbegrip van de spiltrap en het dakvenster en de verlichting erboven. De constructieve delen van het gebouw zoals de dakstructuur worden eveneens meegenomen. De interieurinrichting van het bureau, de traphal en de steektrap op de begane grond, en van de bovenverdiepingen en de kelderverdieping werd niet ontworpen door Pieter De Bruyne en is uitgesloten van de bescherming."*

Het ministerieel besluit werd als volgt aangepast:

- bij de beschrijving van de erfgoedwaarden werd "(authenticiteit)" toegevoegd aan "herkenbaarheid";
- in artikel 2 werd de bouwdatum van Apotheek Lambrecht toegevoegd: "(1964)";
- in artikel 3, 1° werden de laatste twee zinnen van plaats gewisseld;
- de beheersdoelstelling (artikel 3, 3°) werd als volgt geherformuleerd: *"Het bureau met de aanpalende keuken en technische ruimte, de traphal en de steektrap op de begane grond, evenals de bovenverdiepingen, de kelderverdieping en de achtergevels werden niet ontworpen door Pieter De Bruyne en bezitten slechts beperkte erfgoedwaarde. Hoewel het (gedeeltelijk) behoud ervan kan worden verantwoord, is hier meer ruimte voor nieuwe invullingen, mits zij geen negatieve invloed hebben op de erfgoedkenmerken en -elementen."*
- de verwijzingen naar "het woonwinkelhuis" en de "functie als juwelierswinkel" in de beheersdoelstellingen (artikel 3, 4°) werden aangepast naar "de apotheek" en de "functie als apotheek";
- in artikel 3, 4° dat over de cultuurgooederen handelt, werd de zin "Het behoud ervan in situ is wenselijk en wordt vooropgesteld" vervangen door de bijzin "en dienen in situ behouden te blijven" wat in overeenstemming is met het Onroerenderfgoeddecreet (artikel 6.4.5.);
- de toelatingsplichten "de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem" (artikel 5, 1°), "het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen" (artikel 5, 6° a) en "het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden" (artikel 5, 6° b) werden geschrapt.